

INSTITUT OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1993

VILNIUS 1994

INSTITUT FÜR LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1993

VILNIUS 1994

STATE OF TEXAS, COUNTY OF DALLAS

Know all men by these presents, that _____ of the County of _____ State of _____ do hereby certify that _____ of the County of _____ State of _____ is the true and correct owner of the _____ described in the _____ of the County of _____ State of _____ and that the same is subject to a lien in favor of _____ of the County of _____ State of _____ in the amount of _____ Dollars (\$ _____) and that the same is due and payable on or before the _____ day of _____ 19____.

Witness my hand and seal of office this _____ day of _____ 19____.

Notary Public in and for the State of Texas
My Commission Expires _____ 19____

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

1993 M. 12 M. 15 D.
VILNIUS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS
1993 METAI

VILNIUS, MOKSLO IR ENCIKLOPEDIJŲ LEIDYKLA, 1994

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė kolegija:

Vytautas MERKYS (vyr. redaktorius), Antanas TYLA (vyr. redaktoriaus pavad.), Al-
fonsas EIDINTAS, Vytautas KAZAKEVICIUS, Vacys MILIUS, Gediminas RŪDIS,
Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė)

Redakcijos adresas:

2600 Vilnius, T. Kosciuškos 30

Išleista pagal Lietuvos istorijos instituto užsakymą

ISBN 5-420-01308-8

© Lietuvos istorijos institutas, 1994

ARCHYVŲ SAUGYKLOSE

LENKIMŲ BAŽNYČIOS ARCHYVAS

Kaip žinia, 1-osios ir 2-osios sovietinės okupacijos metu nemažai bažnyčių Lietuvoje buvo uždaryta, o jose buvusios kultūros vertybės arba išgrobstytos, arba perduotos valstybinėms įstaigoms. Taip atsitiko ir su tų bažnyčių archyvais. Todėl kunigai, nebūdami tikri dėl bažnyčios ateities ir bijodami, kad šie archyvai gali būti atimti ir pražūti, slėpė juos. Kądangi bažnyčia per visą okupacijos laikotarpį buvo stumiama iš visuomenės gyvenimo, tai jos išsaugotų archyvų dalis buvo užmiršta ir liko neįtraukta į mokslo apyvartą. O bažnyčių archyvai, kurie dar nėra abipusiu susitarimu perduoti saugoti valstybei į archyvų saugyklas, yra didelės mokslinės ir kultūrinės vertės.

Demografams, be abejo, įdomiausia šių archyvų krikšto, vedybų ir mirties registracijos knygų medžiaga. Vizitacijų, inventorizacijų ir kituose dokumentuose yra daug religijos, bažnyčių istorijos duomenų, taip pat žinių apie bažnyčiose saugomas ar buvusias kultūros bei meno vertybes. Kituose dokumentuose irgi yra nemaža žinių, reikalingų įvairių kitų istorijos, kalbos ir kultūros problemų tyrinėtojams.

Dabar, atgavus nepriklausomybę ir bažnyčiai vėl užėmus jai prideramą vietą valstybėje, kai bažnyčia lygiagrečiai su valstybės įstaiga gali išduoti reikalingų dokumentų išrašus, jose esantys archyvai vėl naudojami. Deja, šitaip vartojami geriausiai atveju tik šimto metų senumo dokumentai, o visi ankstesni dūlėja ir nyksta nežinomi visuomenei ir neįtraukti į mokslo apyvartą. Todėl, matyt, būtų racionalu Lietuvos Katalikų bažnyčios vadovybės ir Lietuvos archyvų valdybos abipusiu susitarimu surašyti kiekvienos bažnyčios dokumentus ir tuos, kurie jau nebereikalingi bažnyčios šiandieniniam darbui (praktiškai visus iki XX a. parašytus dokumentus), perduoti saugoti Lietuvos valstybiniam istorijos archyvu (toliau — LVIA), arba bent mikrofilmuoti.

Kokių vertingų archyvų yra Lietuvos bažnyčiose, įsitikinome 1992 m. gruodžio mėn. pradžioje pabuvoję Skuodo raj. Lenkimų miestelio bažnyčioje. Šios, palyginti dar jaunos — ji kaip koplyčia žinoma maždaug nuo 1680 m.¹ — bažnyčios klebonui Broniui Racevičiui maloniai sutikus, per dvi dienas peržiūrėjome čia esantį archyvą, ieškodami medžiagos apie Simoną Daukantą. Nors dėl laiko stokos negalėjome nuodugnai susipažin-

ti su saugomais dokumentais, galime drąsiai patvirtinti teiginį apie bažnyčios archyvo vertingumą ir pakartoti pasiūlymą perduoti šiuos archyvus valstybės archyvų žinion. Pastarąjį siūlymą paremia tai, kad dokumentai ilgainiui dingsta ir nyksta. Štai dar 1922 m. Lenkimų bažnyčios vizitacijos akte buvo įrašyta, kad tarp kitų dokumentų bažnyčios archyve yra krikšto registracijos knygos nuo 1704 m.², deja, dabar tokia knyga yra tik nuo 1748 m. Ir nors dabartinis Lenkimų bažnyčios klebonas B. Racevičius pasiryžęs išsaugoti visas šias vertybes iki jas perims valstybė, tą reikia padaryti kuo greičiau. Dėl ne visai tinkamų saugojimo sąlygų kai kurie dokumentai jau pradėjo pelyti, blukti, išlieka ir gaisro pavojus. Tokia ar panaši, matyt, ir kitų Lietuvos bažnyčių archyvų padėtis.

Dabar Lenkimų bažnyčios archyve pavyko surašyti 33 įrištas rankraštinės knygas, sąsiuvinius ar aplankus su palaidais dokumentais. Kiekvienas jų aptariamas žemiau spausdinamame dokumentų apraše. Šiuos 33 dokumentų rinkinius santykinai galima suskirstyti į tris grupes: 1) 12 krikšto, jungtųjų ir mirties registracijos knygų (6 krikšto, 3 jungtųjų ir 3 mirties); 2) 9 vizitacijų ir inventorių knygos; 3) 12 kitų su bažnyčios veikla susijusių įdomių dokumentų rinkinių. Šiame archyve dar yra keli šimtai palaidų XIX–XX a. dokumentų. Tai daugiausia iš įvairių bažnyčios bei valstybės įstaigų ir privačių asmenų gauti raštai, kvitai, bažnyčios perstatymo planai ir kiti dokumentai, kurių suregistruoti nebesuspėjome.

Praktiškai iki šiol Lenkimų bažnyčios archyvo dokumentai tiesiogiai mokslo apyvartoje nebuvo naudojami³, dažnai buvo naudojamosi tik kituose archyvuose esančiais jų nuorašais⁴. Kituose archyvuose saugomi aptariamojo archyvo dokumentų nuorašai, daugiausia LVIA esančios nuo 1794 m. vestų krikšto, jungtųjų ir mirties registracijos knygų kopijos⁵, nepasizymi tikslumu⁶. Reikia, kad visuomenė žinotų apie bažnyčiose esančius archyvus, jų išsaugojimo, naudojimo ir įvedimo mokslo apyvartos problemas. Todėl čia, kaip pavyzdį, ir skelbiame Lenkimų bažnyčios archyve esančių svarbesnių dokumentų komplektų aprašą.

Apraše kiekvienas dokumentų komplektas turi atskirą poziciją, kurioje pateikiama esamų dokumentų data, mūsų sudaryta antraštė su trumpa turinio anotacija, svarbesnės žinios apie kalbą, būklę, antspaudus bei LVIA saugomus nuorašus.

¹ Valančius M. Žemaičių vyskupystė // Raštai. V., 1972. T. 2. P. 210.

² Baliulis A. Lenkimų bažnyčia // Žemaičių praeitis. V., 1993. T. 3.

³ Po šios kelionės kai kurie dokumentai panaudoti straipsnyje: Meilus E. Apie Daukantų giminę // Lietuvių atgimimo istorijos studijos. S. Daukantas. V., 1993. T. 5. (toliau — Meilus E. Apie...). P. 8—49.

⁴ Janulaitis A. Simanas Daukantas. Jo gyvenimas, darbai ir vargai (1793—1864) // Lietuvių tauta. V., 1913. T. 2. Sąs. 2. P. 250; Merkys V. Simonas Daukantas. Antras papildytas leidimas. V., 1991. P. 7—10.

⁵ LVIA. F. 669 („Telšių (Žemaičių) Romos katalikų vyskupystės dvasinės konsistorijos“ fondas). A. 1.

⁶ Išsamiau apie tai žr.: Meilus E. Apie...

Lenkimų bažnyčios archyvo dokumentai

I a. Krikšto registracijos knygos

1. Lenkimų parapijos krikšto registracijos knyga. Apima laikotarpį nuo 1748 m. kovo mėn. iki 1763 m. pabaigos. Visų šios rūšies knygų įrašuose dažniausiai nurodoma kada krikštijo, koks kunigas, ką, kas ir iš kur tėvai, kas ir iš kur krikštatėviai.

Knyga įrišta, turi 50 prirašytų, sunumeruotų ir pervertų virvele lapų. Knygos gale virvelės galai buvo užantspauduoti (dabar išplėsti) raudono lako Rusijos imperijos valstybinės įstaigos antspaudu. Būklė gera, tik prie viršelių esantys lapai pradėję trauktis pelėšiais. Rašyta lotynų k.

2. Lenkimų parapijos krikšto registracijos knyga. Apima laikotarpį nuo 1810 m. pradžios iki 1827 m. pabaigos.

Knyga įrišta, turi 91 prirašytą ir 5 neprirašytus, sunumeruotus ir pervertus virvele lapus. Knygos gale virvelės galai užantspauduoti raudono lako Rusijos imperijos valstybinės įstaigos antspaudu. Neprirašyti lapai perbraukti. Būklė gera. Rašyta lotynų k.

Knygoje esančių krikšto įrašų nuorašai yra: LVIA. F. 669. A. 1. B. 208.

3. Lenkimų parapijos krikšto registracijos knyga. Apima laikotarpį nuo 1835 m. pradžios iki 1848 m. pabaigos.

Knyga įrišta, turi 76 prirašytus ir 44 neprirašytus, sunumeruotus ir pervertus virvele lapus. Knygos gale virvelės galai užantspauduoti raudono lako Rusijos imperijos valstybinės įstaigos antspaudu. Būklė gera. Rašyta lenkų k.

Knygoje esančių krikšto įrašų nuorašai yra: LVIA. F. 669. A. 1. B. 774, 808, 851, 858, 897, 909, 940, 964, 979, 996, 1022, 1056, 1060, 1094.

4. Lenkimų parapijos krikšto registracijos knyga. Apima laikotarpį nuo 1907 m. spalio iki 1915 m. gruodžio mėn. Visi įrašai subraukti.

Knyga įrišta, turi 47 prirašytus, nenumeruotus ir pervertus virvele lapus. Antspaudu nėra. Būklė gera. Įrašai rusų k., tik nuo 1915 m. balandžio 25 iki liepos 25 d.— 14 įrašų lietuvių k.

5. Lenkimų parapijos krikšto registracijos sąsiuvinis. Apima laikotarpį nuo 1917 m. balandžio mėn. iki 1925 m. birželio mėn.

Lapai nesunumeruoti. Būklė gera. Įrašai lietuvių k.

6. Lenkimų parapijos krikšto registracijos knyga. Apima laikotarpį nuo 1948 m. rugsėjo mėn. iki 1958 m. sausio mėn.

Knyga stora, lapai nesunumeruoti. Būklė gera. Rašyta lietuvių k.

Ib. Jungtvių registracijos knygos

7. Lenkimų parapijos jungtvių registracijos knyga. Apima laikotarpį nuo 1728 m. spalio mėn. iki 1782 m. liepos mėn. Visų šios rūšies knygų įrašuose dažniausiai nurodoma, kada vyko

jungtuvės, koks kunigas sujungė, kas ir iš kur tuokėsi, jei našlys (ė), pažymima, kokie ir iš kur buvo liudininkai. Šios knygos gale yra keletas įrašų, rodančių, kaip 1762—1769 m. buvo persikrikštijama (daugiausia žmonių iš Latvijos) iš liuteronybės į katalikybę.

Knyga įrišta, sunumeruota ir perverta virvele. Turi 18 prirašytų lapų; 3 tušti lapai nenumeruoti ir neperverti. Knygos pabaigoje virvelės galai užantspauduoti raudono lako Rusijos imperijos valstybinės įstaigos antspaudu. Būklė gera, tik prie viršelių esantys lapai pradėję pelyti, o 1-ojo lapo dešinysis apatinis kampas nuplėštas ir todėl dalis įrašų pražuvę. Rašyta lotynų k.

8. Lenkimų parapijos jungtusių registracijos knyga. Apima laikotarpį nuo 1922 m. sausio mėn. iki 1927 m. vasario mėn.

Knyga įrišta, 64 numeruoti ir 2 nenumeruoti, perverti virvele lapai. Virvelės galai antspauduoti raudono lako Lietuvos respublikos valstybinės įstaigos antspaudu. Būklė gera. Įrašai lietuvių k.

9. Lenkimų parapijos jungtusių registracijos knyga. Apima laikotarpį nuo 1940 m. sausio mėn. iki 1943 m. lapkričio mėn.

Knygoje 21 neįrištas lapas. Įrašai lietuvių k.

Ic. Mirties registracijos knygos

10. Lenkimų parapijos mirties registracijos knyga. Apima laikotarpį nuo 1776 m. iki 1806 m. Visų šios rūšies knygų įrašuose dažniausiai nurodoma mirties data, mirusiojo vardas ir pavardė, amžius, taip pat, — jei kūdikis ar vaikas, kas tėvas, minima našlys (ė), ne visada nurodoma — ar valstietis, ar miestelėnas, ar bajoras, ar priėmė paskutinį patepimą, iš kur kilęs, kur palaidotas.

Knyga įrišta, yra 101 siauras, pailgas, sunumeruotas ir pervertas virvele lapas. Virvelės galai antspauduoti raudono lako Rusijos imperijos valstybinės įstaigos antspaudu. Būklė gera. Įrašai lotynų k.

Šios knygos įrašų nuorašai nuo 1794 m. yra LVIA. F. 669. A. 1. B. 66, 71, 73, 102, 253, 347, 349.

11. Lenkimų parapijos mirties registracijos knyga. Apima laikotarpį nuo 1806 m. iki 1827 m.

Knyga įrišta, joje 59 sunumeruoti ir perverti virvele lapai, iš jų — 52 prirašyti. Virvelės galai antspauduoti raudono lako Rusijos imperijos valstybinės įstaigos antspaudu. Būklė gera. Įrašai lotynų k.

Knygos įrašų nuorašai yra LVIA. F. 669. A. 1. B. 368, 371, 383, 393, 399, 410, 415, 421, 433, 436, 437, 450, 462, 464, 482, 490, 522, 536, 557, 564, 591, 664.

12. Lenkimų parapijos mirties registracijos sąsiuvinis. Apima laikotarpį nuo 1906 m. kovo mėn. iki 1926 m. sausio mėn.

Sąsiuvinis įrištas, tik paskutinis lapas palaidas. Nuo 1906 m. kovo 31 d. iki 1912 m. gegužės 14 d. įrašai daryti rusų kalba. Iki 1917 m. sausio

17 d. įrašų išvis nėra. Nuo šios datos iki 1926 m. sausio 26 d. įrašai — lietuvių k. Nuo pradžios ir iki 1918 m. lapkričio 8 d. visi įrašai perbraukti, o toliau perbraukta tik laidojimo vieta. Būklė gera.

2. Vizitacijų ir inventorizacijų knygos

13. Lenkimų bažnyčios vizitacijų knyga. Pirmasis 1765 m. gegužės 19 d. vizitavo Žemaičių vyskupas Jonas Lopacinskis. Smulkiai aprašyta bažnyčia, jos įranga, visi jai priklausą daiktai, knygos, gyvuliai ir kt. Vizitacijos pabaigoje kustodijoje išspausťas vyskupo antspaudas ir parašas. Antra (1768 m. gegužės 19 d.) ir trečia (1803 m. kovo 11 d.) vizitacijos ne tokios išsamios. Trijuose lapuose pieštuku surašyti Žemytės kaimo gyventojai, nurodant jų amžių. Viename lape Rusijos administracijos nurodymų išrašai. Paskutiniame lape 1717 m. balandžio 2 d. Kazimiero Jono Sapiegos privilegijos nuorašas dėl 100 auksinų ir valako žemės Lenkimų bažnyčiai.

Knyga įrišta. Joje 15 nenumeruotų lapų. Būklė gera. Įrašai lotynų, rusų ir lenkų kalbomis.

14. Lenkimų bažnyčios inventorizacijos applankas. Smulkus 1830 m. bažnyčios ir jos turto aprašymas.

Aplanke 10 susegtų lapų. Būklė gera. Įrašai lenkų k.

15. Lenkimų bažnyčios inventorizacijos applankas. Smulkus 1831 m. bažnyčios ir jos turto aprašymas. Minima mokykla prie bažnyčios.

Aplanke 10 palaidų, nesunumeruotų lapų. Būklė gera. Rašyta lenkų k.

16. Lenkimų bažnyčios inventorizacijos aprašas. Sudarytas 1873 m. balandžio 6 d., jame bažnyčios ir jos turto aprašymas.

Aprašą sudaro 6 susegti ir perverti virvele lapai. Virvelės galai antspauduoti Rusijos imperijos valstybinės įstaigos raudono lako antspaudu. Būklė gera. Rašyta rusų k.

17. Lenkimų bažnyčios inventorizacijos aprašas. Sudarytas 1892 m., jame bažnyčios ir jos turto aprašymas.

Aprašą sudaro 6 susegti lapai. Būklė gera. Rašyta rusų k.

18. Lenkimų bažnyčios inventorizacijos aprašas. Sudarytas 1903 m. sausio 15 d., jame bažnyčios ir jos turto aprašymas.

Aprašą sudaro 6 susegti lapai. Būklė gera. Rašyta rusų k.

19. Lenkimų bažnyčios inventorizacijos aprašas. Sudarytas 1905 m., jame bažnyčios ir jos turto aprašymas.

Aprašą sudaro 6 susegti lapai. Būklė gera. Rašytas rusų k. Paskutiniame lape yra įrašas lietuvių k. apie Žemaičių vyskupo Pranciškaus Kavėičiaus lankymąsi 1918 m. rugpjūčio 4 d.

20. Lenkimų bažnyčios inventorizacijos aprašas. Sudarytas 1922 m., jame smulkus bažnyčios, jos turtų ir joje esančių dokumentų aprašymas. Yra ir vėlesnių metų įrašų.

Aprašą sudaro 19 pervertų virvele lapų. Virvelės galai buvo antspauduoti, bet dabar antspaudas nutrupėjęs. Rašyta lietuvių k.

Aprašo nuorašas yra LVIA. F. 696. A. 3. B. 123.

Lit.: žr. Baliulis A. Lenkimų bažnyčia // Žemaičių praeitis V., 1993. T. 3.

21. Lenkimų bažnyčios vizitacijų aprašas. Jame trijų (1943 m. birželio 21 d., 1944 m. birželio 12 d. ir 1946 m. kovo 23 d.) Skuodo dekanato kanoniškųjų vizitacijų protokolai.

Apraše du prirašyti lapai. Būklė gera. Rašyta lietuvių k.

3. Kiti su bažnyčios veikla susiję dokumentų rinkiniai

22. Lenkimų bažnyčios katalikiškos brolijos dokumentų knyga. Apima laikotarpį nuo 1752 m. liepos mėn. iki 1808 m. rugsėjo mėn. Surašyti šv. Onos brolijos nuostatai, įvairių metų brolijos narių sąrašai, revizijų dokumentai bei keletas religinių tekstų lietuvių k.

Knyga įrišta, stora, lapai nesunumeruoti. Būklė gera. Rašyta lotynų, lenkų ir lietuvių kalbomis.

23. Lenkimų bažnyčios gautų pasaulietinės ir bažnytinės valdžios įsakų nuorašų knyga. Apima laikotarpį nuo 1864 m. gegužės mėn. iki 1883 m. birželio mėn. Joje perrašyti rusų administracijos įsakymai bei kiti dokumentai, yra keletas vyskupo Motiejaus Valančiaus kreipimūsi nuorašų, tarp jų ir 1864 m. rugsėjo 19 d. kreipimasis lietuvių k. į savo vyskupystės gyventojus.

Knyga įrišta, be viršelio, 39 lapai. Būklė gera. Rašyta lotynų, rusų, lenkų ir lietuvių kalbomis.

24. Nendrupio (?) kaimo 1870 m. namų savininkų sąrašas. Pateikiami kai kurie duomenys apie turtą.

Surišti 8 prirašyti lapai. Būklė gera. Rašyta rusų k.

25. Lenkimų bažnyčios perstatymo sąmata. XIX a. pabaiga—XX a. pradžia.

Surišti 8 lapai, 7 prirašyti. Rašyta rusų k.

26. Lenkimų bažnyčioje išduodamų dokumentų įrašai. Apima laikotarpį nuo 1912 m. sausio mėn. iki 1924 m. rugsėjo mėn. Iki 1916 m. lapkričio 16 d. rusiški įrašai, o nuo 1918 m. (tikslios datos nėra) prasideda lietuviški įrašai.

Knyga įrišta. Būklė gera. Rašyta lietuvių ir rusų k.

27. Lenkimų bažnyčios gaunamųjų ir siunčiamųjų raštų segtuvas. Apima laikotarpį nuo 1930 m. gruodžio mėn. iki 1931 m. spalio mėn.

Dokumentų būklė gera. Rašyta lietuvių k.

28. Lenkimų bažnyčios klebono aplankytų ligonių sąrašas. Apima laikotarpį nuo 1934 m. liepos mėn. iki 1936 m. spalio mėn.

Mokyklinis sąsiuvinis. Visi 12 lapų prirašyti. Būklė gera. Rašyta lietuvių k.

29. Lenkimų bažnyčios klebono aplankytų ligonių sąrašas. Apima laikotarpį nuo 1936 m. spalio mėn. iki 1938 m. spalio mėn.

Mokyklinis sąsiuvinis. Visi 12 lapų prirašyti. Būklė gera. Rašyta lietuvių k.

30. Lenkimų parapijos Bažnyčios palaikymo tarybos protokolai. Apima laikotarpį nuo 1936 m. gruodžio mėn. iki 1942 m. balandžio mėn.

Sąsiuvinis, prirašyta 13 lapų. Būklė gera. Rašyta lietuvių k.

31. Lietuvos katalikų moterų draugijos Lenkimų skyriaus kasos knyga. Apima laikotarpį nuo 1938 m. gegužės mėn. iki 1940 m. birželio mėn.

Knyga įrišta. Prirašyti 6 lapai. Būklė gera. Rašyta lietuvių k.

32. Lenkimų parapijos bažnyčios kasos pateisnamieji dokumentai. Apima laikotarpį nuo 1940 m. liepos mėn. iki 1941 m. rugsėjo mėn. Įvairūs išlaidų orderiai, sąskaitos ir pan. dokumentai.

Segtuvas, lapai susegti. Būklė gera. Rašyta lietuvių k.

33. Lenkimų bažnyčioje užsisakiusių klauptus registracijos sąsiuvinis. 1952 m. užsisakiusiųjų sąrašas ir mokesčiai už juos.

Sąsiuvinis, 9 prirašyti lapai. Būklė gera. Rašyta lietuvių k.

Elmantas Meilus, Algirdas Tumbrotas